

KAMILA KORABIK*
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

MOTYWY ZWIERZĘCE W APOKALIPSIE ŚW. JANA

Badania nad tekstami Pisma Świętego, poza mniej lub bardziej tradycyjną egzegezą związaną z szeroko pojmowaną teologią biblijną, coraz częściej łączą się z widzeniem Biblii jako złożonego tekstu kultury, w którym warstwa religijna, występująca na różnych poziomach znaczeń, pozostaje w ścisłym związku ze światem wyobrażeń, mitów i symboli. Kontekstowe spojrzenie na księgi biblijne odsyła zatem nie tylko do teologicznych idei zawartych w Piśmie Świętym, ale również do sposobów ich wyrażania i obrazowania jako podstawowego elementu świata przedstawionego w tekstach Starego i Nowego Testamentu¹.

Jednym z aspektów metaforyzacji czy obrazowania idei, jaki spotykamy w Świętej Księdze, jest nieustanne odwoływanie się do fauny i flory, które nie tylko stanowią element rzeczywistości doświadczanej przez autorów, ale również nadają siłę ekspresji różnorodnym wypowiedziom, które spotykamy na kartach Starego i Nowego Testamentu. To właśnie zwierzęta są stale obecne w Biblii. Występują one zarówno w Księdze Genesis, jak i w zamykającej Nowy Testament Apokalipsie św. Jana².

Przedmiotem niniejszego szkicu jest interpretacja motywów zwierzęcych obecnych w Apokalipsie św. Jana. W tradycji chrześcijańskiej przyjmuje się, że została ona napisana przez autora czwartej ewangelii podczas jego pobytu na wyspie Patmos. Jan miał spisać objawienie, które dotyczyło losów Kościoła jako wspólnoty wiernych i które przede wszystkim mówiło o końcowym triumfie Królestwa Chrystusowego³. Niepokój wśród chrześcijan spowodowany licznymi prześladowaniami miał skłonić Jana do podzielenia się tym objawieniem z ludźmi, aby z nadzieją spoglądali w przyszłość „no-

* Kamila Korabik — studentka pierwszego roku studiów magisterskich filologii polskiej na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Na co dzień pracuje w Teatrze Polskim im. Hieronima Konieczki w Bydgoszczy.

¹ Zob. przykładowe prace L. Ruyken, *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, przekł. Z. Kościuk, red. i przedm. W. Chrostowski, Warszawa 2003; K. Bardski, *W kręgu symboli biblijnych*, Kraków 2010; T. Jelonek, *Biblia jako fenomen kulturowy*, Kraków 2011.

² Zob. np. B. Szczepanowicz, A. Mrozek, *Atlas zwierząt biblijnych*, Kraków 2007.

³ A. Jankowski we wstępie do książki *Apokalipsa św. Jana* zaznacza, że nie można wskazać jednoznacznego celu, jaki przyświecał Janowi podczas pisania Apokalipsy. Ważne jest jednak to, że poprzez napisanie tego objawienia chciał dać nadzieję prześladowanym chrześcijanom (A. Jankowski, *Apokalipsa św. Jana*, Poznań 1959, s. 68).

wego nieba i nowej ziemi”, które mają nadejść w zbliżającym się czasie powtórnego przyjścia Chrystusa.

Struktura tekstu Apokalipsy jednoznacznie wskazuje na to, że autor tej księgi korzystał z różnych źródeł, szczególnie opierając się na księgach Starego Testamentu, między innymi na Księdze Daniela, Księgach Proroków, Psalmów czy Księdze Rodzaju. Objawienie św. Jana, o czym trzeba pamiętać, wpisuje się w rozpowszechniony nurt tekstów apokaliptycznych, które mówią o przyszłości oraz o walce dobra ze złem⁴. Charakterystyczne jest to, że dzieło przypisywane św. Janowi przynosi rozbudowane odniesienia do świata zwierząt, zdającego się współtworzyć bogaty system symboli i wyobrażeń utrwalony w Apokalipsie.

W Janowym Objawieniu występują zwierzęta, czyli lew, orzeł, baranek, koń oraz wąż. Pojawiają się one w tej księdze nieprzypadkowo. Mają bowiem bogatą symbolikę, wpisują się w różne konteksty znaczeniowe, które pozwalają ewangelicie odślonić wizję kresu dziejów i nadejście panowania Mesjasza.

Pierwszym zwierzęciem, które pojawia się w Apokalipsie, był lew. Nietrudno się domyślić, że symbolicznie oznacza moc oraz władzę⁵. Tym zwierzęciem nazwano Chrystusa jako posiadającego władzę nad wszystkimi ludźmi i siedmioma kościołami, którym Jan miał przekazać to, co usłyszał:

I mówi do mnie jeden ze Starców: »Przestań płakać:
Oto zwyciężył lew z pokolenia Judy,
Odrośl Dawida,
By otworzyć księgę i siedem jej pieczęci«⁶.

W przywołanym fragmencie lew pojawia się jako Chrystus — symbol pokolenia Judy, z którego pochodził jako potomek Dawida. Występuje on w Apokalipsie tylko raz i to właśnie w kontekście księgi z siedmioma pieczęciami, które po rozbiciu przez Baranka ukazują wizję klęsk i cudownych wydarzeń związanych ze zbliżającą się zagładą Cesarstwa Rzymskiego⁷.

⁴ M. Głowiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2008, s. 39. *Praktyczny słownik biblijny*, red. A. Grabner-Heider, Warszawa 1994, s. 50–51. Apokaliptyka to starotestamentowe, nowotestamentowe i późniejsze chrześcijańskie pisma zwane „objawieniami”. Głównymi tematami apokaliptyki, której wspólnym mianownikiem jest pouczenie o świecie nadprzyrodzonym, są „objawienia” o końcu świata (znaki zapowiadające jego nadejście, ostateczne uciski, eschatologiczny Zbawiciel i Jego przeciwnik, sąd, zmartwychwstanie, wieczna szczęśliwość na tej samej albo odnowionej ziemi, potępienie i męki piekielne itd.).

⁵ W. Hoffsummer, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Kielce 2001, s. 50. Ryczące lwy jako nową siłę umieszczano na dawnych chrześcijańskich nagrobkach, gdzie były symbolem wskrzeszenia umarłych przez Chrystusa. Warto zaznaczyć, że lew, który jest uznawany za „króla zwierząt”, to symbol ewangelisty Marka. Jest nim, gdyż zaczyna on relację od opisu pobytu św. Jana Chrzciciela na pustyni. Powiada mianowicie: „»Głos wołającego na pustyni: Przygotujcie drogę Panu« [...]” (Mk 1,3).

⁶ Ap, 5,5, przekł. o. A. Jankowski, Poznań 1959, s. 170.

⁷ M. Feuillet, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, przekł. M. Paleń, Poznań 2006, s. 99.

Podany fragment Apokalipsy jest dla uważnego odbiorcy czytelnym nawiązaniem do Księgi Rodzaju, w której czytamy:

Judo, ciebie słać będą bracia twoi,
Twoja bowiem ręka na karku twych wrogów!
Synowie twego ojca będą ci oddawać pokłon!
Judo, młody lwie, na zdobyczy rósć będziesz, mój synu:
jak lew czai się, gotuje do skoku,
do lwicy podobny — któż się ośmieli go drażnić?
Nie zostanie odjęte berło od Judy
Ani laska pasterska spośród kolan jego,
Aż przyjdzie ten, do którego ono należy,
i zdobędzie posłuch u narodów⁸.

Przypisanie symbolu lwa Chrystusowi nie będzie zatem zabiegiem arbitralnym. Wiąże się z chrześcijańskim sposobem interpretacji Biblii Hebrajskiej, polegającym na odczytaniu ksiąg Starego Testamentu jako zapowiedzi tego, co ma się wydarzyć w Nowym Testamencie. Sensy podane w Starym Testamencie w pełni znajdują swe dopełnienie i zrozumienie w świetle chrześcijańskiego objawienia. Potomkiem Judy mógł być tylko Mesjasz, którego chrześcijanie dostrzegli w historycznej postaci Jezusa⁹.

Symbolika lwa odsyła do kolejnych znaczeń. Wart przywołania jest też fragment Księgi Sędziów:

Udał się więc Samson wraz z ojcem swoim i matką do Timny, a gdy się zbliżał do winnic Timny, oto młody lew rycząc stanął naprzeciw niego. Wówczas opanował go duch Pana, tak że lew rozdarł, jak się koźle rozdziera, chociaż nie miał nic w ręku. Jednak nie zdradził się wobec swego ojca i matki z tego, co uczynił¹⁰.

Podany fragment, tak jak inne zresztą teksty Starego Testamentu, był interpretowany w duchu chrystologicznym. Poprzez rozdarcie paszczy lwa rozumie się zwycięstwo Chrystusa, jego triumf nad mocami piekła. Lew jest więc również symbolem zmarłychwstania Syna Człowieczego¹¹.

Lew imponuje swoją mocą nie tylko dzisiaj. W Apokalipsie również ma on władzę nad wszystkim, dlatego jest kojarzony z Chrystusem, któremu przypisuje się w wyobraźni religijnej atrybuty królowania.

⁸ Rdz, 49, 8–10. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, red. Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2014. Wszystkie cytaty podaje się za tym wydaniem.

⁹ Warto dodać, że drugiemu z ewangelistów, Mateuszowi, przypisuje się symbol lwa — ponieważ przedstawił Jezusa jako Mesjasza, owego „lwa” z pokolenia Dawida.

¹⁰ Sdz, 14, 5–6.

¹¹ St. Kobiela, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 2002, s. 182. Lew jest nie tylko przedstawiany jako sprawiedliwy, czasami jawi się jako okrutny — wcielenie sił zła. Przykładem tego jest chociażby Księga Psalmów, a konkretniej Psalm 10: „Zasadza się w kryjówce, jak lew w swej jaskini / Zasadza się, by porwać ubogiego: / Porywa ubogiego i w sieć swoją wciąga. / Schyla się, przysiadła na ziemi, / A od jego przemocy pada ubogi”.

Kolejnym zwierzęciem jest orzeł. W Apokalipsie ptak ten występuje trzy razy. Pierwszy raz pojawia się w momencie, w którym przedstawiane są wszystkie zwierzęta, jakie ukazały się Janowi: „A czwarte zwierzę podobne do orła w locie”¹². Jak wynika z tego krótkiego fragmentu, nie do końca wiadomo czy był to orzeł. Jednak jego dzisiejsze symboliczne znaczenie pozwala przyjąć tę sugestię.

Orzeł definiowany jest jako król przestworzy, który spogląda w słońce. Oprócz tego zwraca się również uwagę na jego symboliczny związek z Chrystusem. Jest on uznawany za znak mocy boskiej i władczej¹³.

Warto zaznaczyć, że orzeł jest symbolem św. Jana Ewangelisty, który zgodnie z tradycją spisał Apokalipsę. W tekście zamykającym Nowy Testament orzeł pojawia się w ósmym rozdziale.

I ujrzałem,
a usłyszałem jednego orła lecącego przez środek nieba,
Mówiącego doniosłym głosem:
Biada, biada, biada
mieszkańcom ziemi
z powodu pozostałych głosów trąb trzech aniołów,
którzy mają trąbić!¹⁴

Jak widać, orzeł również jest uosobieniem mocy i siły. Można przypuszczać, że ptak ten jest głosiцеlem kresu dziejów, na co wskazują słowa: „Biada, biada, biada mieszkańcom ziemi” oraz to, że występuje on w ósmej części, czyli w tej, w której mowa o otwarciu siódmej pieczęci i zapanowaniu półgodzinnej ciszy.

Jan pisząc Apokalipsę odwoływał się do różnych źródeł Starotestamentowych. Jedną z ksiąg, z którą koresponduje symboliczna wizja św. Jana, jest Księga Wyjścia. To w niej pojawiają się następujące słowa: „Wyście widzieli, co uczyniłem Egipcjowi, jak niosłem was na skrzydłach orlich i przywiódłem was do Mnie”¹⁵. Bóg został tutaj przyrównany do orła, który niesie na skrzydłach cały naród Izraela. Tak jak w Apokalipsie, tak i tu widzimy orła jako tego, który jest władczy i silny. Sprawuje nad wszystkim kontrolę i nie pozwala zrobić nikomu krzywdy.

Na temat orła krążyła również pewna opowieść. Kiedy się on starzeje, jego skrzydła stają się ociążałe i odnajduje wtedy źródło wody, wznosi się ku słońcu, które wypala mu oczy i spala pióra. Spada następnie do wody i poprzez trzykrotne zanurzenie, odzyskuje pierwotną młodość¹⁶. Do podanego opisu nawiązuje Psalm 102 w słowach: „Odnowi się jak u orła młodość twoja”. W Apokalipsie, tak jak we wspomnianym psalmie, ma miejsce przywołanie symboliki, która zwiastuje nowy początek.

¹² Ap, 4,10.

¹³ W. Hoffsummer, *dz. cyt.*, s. 68.

¹⁴ Ap, 8, 13.

¹⁵ Wj, 19, 4.

¹⁶ S. Kobieliuś, *dz. cyt.*, s. 234.

Ważnym momentem jest ostatnie pojawienie się orła. Odnosi się ono bowiem do Niewiasty, która otrzymała orle skrzydła: „I dano Niewieście dwa skrzydła orła wielkiego, by na pustynię leciała do swojego miejsca, gdzie jest żywiona przez czas i czasy, i połowę czasu, z dala od Węża”¹⁷.

Skrzydła orła zgodnie z symboliką biblijną podaną w cytowanym już fragmencie z Księgi Wyjścia oznaczają nadprzyrodzoną pomocy Stwórcy chroniącego przed bezpośrednią napaścią wroga. Pustynia bowiem oznacza w Biblii: klasyczne miejsce schronienia przed prześladowaniem (1 Krl 19,4; 1 Mch 2,29) i szlak wędrówki historycznego Izraela z domu niewoli do Ziemi Obiecanej (Dz 7,38). Pustynia symbolizuje wieczność, która jest dla Kościoła okresem doczesnej pielgrzymki. Nadto określenia „ścigać” i „ucieczka na pustynię” dla pierwszych czytelników Apokalipsy dotyczyły konkretnej sytuacji historycznej, gdy Neron rozpoczął w 64 roku prześladowania, które zmusiły chrześcijan do ucieczki¹⁸.

Oprócz omówionej symboliki lwa oraz orła w Apokalipsie występuje również koń. Nie jest on jednak jeden, są ich cztery. Każdy z koni ma symboliczny kolor i każdy jeździec ma swoje atrybuty. Występują one w Apokalipsie tylko przy wizji ściągania pieczęci przez Baranka. Po każdym zdjęciu pieczęci pojawia się kolejne zwierzę o innej maści i znaczeniu, które korespondujące z jego symboliką.

Pierwszy z nich jest maści białej. Kolor biały ma związek z Bożą tajemnicą, rozumiany jest jako wszechobecność Stwórcy¹⁹. Barwie tej przypisywane są również wspałałość niebiańska oraz kolor niezłomnego światła²⁰.

Na białym koniu siedzi trzymający łuk oraz mający koronę. Jego przeznaczeniem jest zwyciężanie: „I ujrzałem: oto biały koń, a siedzący na nim miał łuk. I dano mu wieniec, i wyruszył jako zwycięzca [jeszcze] zwyciężać”²¹. Ojcowie Kościoła uważali, że pierwszym jeźdźcą na białym koniu jest sam Jezus. Jednak ze względu na to, że to on odpowiada za złamanie pieczęci, mało prawdopodobne wydaje się, aby był również jednym z jeźdźców.

Według badaczy Apokalipsy jeździec przedstawia Ducha Świętego, który po opuszczeniu Ziemi przez Jezusa sam schodzi pomiędzy apostołów, a wraca do nieba właśnie na białym koniu. Inni natomiast uważają białego jeźdźcę za samego Antychrysta lub przedstawiciela fałszywych proroków²².

Atrybutem pierwszego jeźdźcy był łuk, który zazwyczaj służył do zadawania śmierci skrycie, z zaskoczenia. Najczęściej łucznicz uśmiercał skrytobójczo, bowiem jego ofiara często nawet nie wiedziała, kiedy została zaatakowana. Jest to alegoria podstępnego działania fałszywych proroków²³.

¹⁷ Ap, 12,14.

¹⁸ D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 274.

¹⁹ M. Feuillet, *dz. cyt.*, s. 12.

²⁰ W. Hoffsummer, *dz. cyt.*, s. 14.

²¹ Ap, 6,2.

²² D. Forstner, *dz. cyt.*, s. 274.

²³ Tamże, s. 73.

Kolejnym koniem jest koń czerwony. Siedzący na nim jeździec miał „zabrać pokój z ziemi, aby mordowali jedni drugich, i dany mu był miecz wieli”²⁴. W Apokalipsie czytamy: „I wyszedł inny koń — barwy ognia, a siedzącemu na nim dano odebrać ziemi pokój, by [ludzie — dop. K.K.] się wzajemnie zabijali — i dano mu wielki miecz”²⁵. Jeździec ten miał za zadanie wprowadzić wojnę na świecie. Dysponował on wielkim mieczem, który symbolizuje krew przelaną na polach walki wywołanych pojawieniem się Jeźdźca.

Trzeci Jeździec siedział na czarnym koniu, trzymając szale w rękach. Przybył z wagą symbolizującą głód i nieposkromione pragnienie. Kolor czarny symbolizuje powszechnie panującą ciemność. Jest postrzegany jako kolor Szatana²⁶.

A gdy otworzył pieczęć trzecią,
usłyszałem trzecie Zwierzę mówiące:
Przyjdź!
I ujrzałem:
a oto czarny koń
a siedzący na nim miał wagę w swej ręce.
I usłyszałem jakby głos w pośrodku czterech Zwierząt mówiący:
Kwarta pszenicy za denara, i trzy kwarty jęczmienia za denara,
a nie krzywdź oliwy i wina²⁷.

Czwartym koniem występującym w Apokalipsie jest koń maści trupio bladej²⁸. Nie ma on żadnych atrybutów w odróżnieniu od jeźdźców przybywających wcześniej.

A gdy otworzył czwartą pieczęć,
słyszałem głos czwartego zwierzęcia mówiący:
Chodź, a patrzaj! I widziałem, a oto koń płowy,
a tego, który siedział na nim, imię było Śmierć,
a Otchłań mu towarzyszyła;
i dana im jest moc nad czwartą częścią ziemi,
aby zabijali mieczem i głodem, morem i przez zwierzęta ziemskie²⁹.

Koń nie występował często na kartach Starego Testamentu. Był on przede wszystkim towarzyszem wojowników, co przyczyniało się do interpretacji wskazującej na to, że bierze on czynny udział w triumfach. W Księdze Hioba koń jest przedstawiony w pełnej okazałości jako ten, który jest rumakiem³⁰.

²⁴ Ap, 6,4.

²⁵ Ap, 6,5.

²⁶ M. Feuillet, *dz. cyt.*, s. 22.

²⁷ Ap, 6, 5–7.

²⁸ Oto przykłady tłumaczeń koloru tego zwierzęcia: „blady” — J. Wujek; „truposiny” — E. Dąbrowski; „siny” — J.M.M. Kowalski; „trupio bladej” — Biblia Tysiąclecia; „trupio szary” — K. Romaniuk; „wypłowiły” — R. Brandstaetter; „żółto bladej” — Cz. Miłosz (zob. St. Gądecki, *Wstęp do pism Janowych*, Gniezno 1991, s. 145).

²⁹ Ap, 6, 1–8.

³⁰ Hi, 39, 21–24.

Jak widać, konie symbolizują zarówno dobro, jak i zło. Poprzez odwołanie do symbolu tego zwierzęcia Jan daje do zrozumienia ludziom, że ich losy są skomplikowane, na pewno muszą przejść przez cierpienie, by dostąpić zbawienia.

Baranek to najważniejszy symbol Apokalipsy. Pojawia się w różnych konfiguracjach znaczeniowych, łączy się z innymi ważnymi elementami wizji św. Jana. Jedną z nich jest Chrystus zabity, leżący na księdze, która jest zamknięta³¹:

I ujrzałem pomiędzy tronem i czworgiem Zwierząt, a [kręgiem] starców stojącego Baranka jakby zabitego, a miał siedem rogów i siedmioro oczu, którymi jest siedem Duchów Boga, wysłanych na całą ziemię³².

Występująca w tym fragmencie liczba siedem odnosi się do doskonałości, do przy mierza. Jest to święta liczba Starego Testamentu, odwołująca się siedmiu dni stwarzania świata. Motyw ten pojawia się również przy okazji występowania kolejnych zwierząt i otwierania pieczęci przez Baranka:

I ujrzałem: gdy Baranek otworzył pierwszą z siedmiu pieczęci, usłyszałem pierwsze z czterech Zwierząt mówiące, jakby głosem gromu: „Przyjdź!” I ujrzałem: oto koń biały, a siedzący na nim miał łuk. I dano mu wieniec, i wyruszył jako zwycięzca, by [jeszcze] zwyciężać³³.

Baranek pojawia się w Apokalipsie wiele razy, należy wspomnieć o fragmencie, w którym przybiera postać sędziego, staje się dobrym Pasterzem oraz Oblubieńcem.

Księga św. Jana pokazuje Chrystusa na końcu czasów jako Baranka, który będzie nie tylko Sędzią: „I mówią do gór i do skał: Padnijcie na nas i zakryjcie nas przed obliczem Zasiadającego na tronie i przed gniewem Baranka”³⁴, ale i Dobrym Pasterzem:

I powiedziałem do niego: „Panie, ty wiesz”. I rzekł do mnie: „To ci, którzy przychodzą z wielkiego ucisku i ophukali swe szaty, i w krwi Baranka je wybielili. Dlatego są przed tronem Boga i w Jego świątyni cześć Mu oddają we dnie i w nocy. A Zasiadający na tronie rozciągnie namiot nad nimi. Nie będą już łaknąć ani nie będą już pragnąć, i nie porazi ich słońce ani żaden upał, bo paść ich będzie Baranek, który jest pośrodku tronu, i poprowadzi ich do źródeł wód życia: i każdą łzę otrze Bóg z ich oczu”³⁵.

Jawi się jako Oblubieniec, jednoczący się na zawsze ze swoją oblubienicą, czyli społecznością wiernych:

I usłyszałem jakby głos wielkiego tłumu i jakby głos mnogich wód, i jakby głos potężnych gromów, które mówiły: „Alleluja, bo zakrólował Pan Bóg nasz, Wszchemogący. Weselmy się i radujmy, i dajmy Mu chwałę, bo nadeszły Gody Baranka, a Jego Małżonka się przystroiła”³⁶.

³¹ M. Feuillet, *dz. cyt.*, s. 10.

³² Ap, 5, 6.

³³ Tamże, 6, 1.

³⁴ Tamże, 6, 16.

³⁵ Ap, 7, 14–17.

³⁶ Tamże, 19, 6–7.

W Starym Testamencie baranek pokazywany był głównie jako ofiara składana w akcie dziękczynienia. W Biblii Baranek był często ofiarą zastępczą, czyli składaną po to, by ktoś inny został uratowany. Mówi o tym historia Abrahama i Izaaka³⁷, a także historia Paschy — czyli nocy, w którą Anioł Pański wytracił wszystko, co było pierworodne w Egipcie, ale ominął domy oznaczone krwią baranka, dzięki czemu Izraelici mogli opuścić Egipt (Wj 12,1–14)³⁸.

Ostatnim symbolem zwierzęcym jest wąż — Szatan — smok. W Apokalipsie, tak jak inne zwierzęta pełni ważną, symboliczną rolę. Występował on już w Starym Testamencie szczególnie w Księdze Rodzaju.

Apokalipsa jest księgą, która dostarcza najwięcej informacji na temat głównej figury demonicznej. Według św. Jana działanie Szatana przedstawione jest zarówno w Listach do Kościołów, jak i w głównym korpusie księgi. Apokaliptyczno-prorocka historia Szatana w części zawierającej wizję rozpoczyna się w rozdziale 12. Rozwija się potem w sposób mniej lub bardziej bezpośredni w rozdziale 13, 16–18 i 19, a swoje apogeum osiąga w rozdziale 20.

W tekście Apokalipsy znajdujemy mniej lub bardziej wyraźne aluzje do kontekstu pierwotnej walki w momencie stworzenia. Smok, nawiązujący do buntowniczych i pierwotnych przedstawicieli stworzeń, wykonuje pierwszy gest. Zrzuca jedną trzecią część gwiazd z nieba na ziemię. Jest to gest pychy i pogardy, za którego pomocą smok próbuje imitować prawdziwego Stwórcę. Działanie smoka niszczy porządek rzeczy zaplanowany przez Boga³⁹: „I ogon jego zmiata trzecią część gwiazd niebieskich: i rzucił je na ziemię. I stanął Smok przed mającą rodzić Niewiastą, ażeby, skoro porodzi, pozreć jej dziecię”⁴⁰.

Drugi motyw nawiązujący do idei smoka jako potencjalnego stwórcy znajdujemy w Apokalipsie w rozdziale 12. (w. 15–16). Smok, zwany węzem, usiłuje pozbawić niewiastę jej naturalnej kryjówki przygotowanej dla niej przez Boga. Niewiasta, która może być interpretowana jako symbol Kościoła w jego rzeczywistości historycznej, jest początkiem nowego porządku i nowego stworzenia, które w pełni dokona się w czasach eschatologicznych. Intencją smoka jest zmiana pustyni w ogród. W pozbawionym wody suchym pustkowiu pojawia się rwąca rzeka, która ma „ponieść” niewiastę. Z motywem tym związana jest istotna treść teologiczna, która odnosi się również do konfliktu między wolą Boga-Stwórcy, dla którego pustynia jest uprzywilejowanym miejscem przebywania niewiasty, a brutalną agresją smoka-węża, by krańcowo je odmienić. Smok występuje jako pseudo-stwórca niszczący autentyczny porządek stworzenia⁴¹.

³⁷ Zob. Rdz 22, 1–18.

³⁸ Zob. Wj 12, 1–14.

³⁹ M. Karczewski, *Teologiczna wizja Szatana w Apokalipsie 12, 3–17*, „Studia Warmińskie”, R. 41–42: 2004–2005, s. 234.

⁴⁰ Ap, 12, 4.

⁴¹ M. Karczewski, *dz. cyt.*, s. 235.

W Apokalipsie zostaje ujawniona tożsamość smoka. Następuje to stopniowo. Stwierdzenie „ten wąż, ten starodawny” obarcza smoka odpowiedzialnością za konsekwencje grzechu z ogrodu Eden, warunki życia człowieka i jego śmiertelność. Smok to osobowe zło. Kolejne określenia: diabeł i Szatan odkrywają, kim jest smok.

Apokaliptycznego węża można utożsamić z tym wężem, który jest w Starym Testamencie. W Księdze Rodzaju czytamy, że jest on przebiegły bardziej niż wszystkie zwierzęta stworzone przez Boga. Najwyraźniej przedstawia to fragment kuszenia Niewiasty przez węża w Edenie⁴². W utrzymanej w tonie profetycznym wizji Szatan jest głównym przeciwnikiem Boga i Kościoła.

Księga Apokalipsy jawi się czytelnikowi jako przemyślnie skonstruowany tekst, w którym warstwa ideowa (religijna czy teologiczna) splata się z rozbudowaną symboliką. Pojawiające się symbole zwierząt służą zatem przekazaniu boskich tajemnic dotyczących dziejów człowieka i świata. Jest to więc zapowiedź Sądu Ostatecznego, który odbywać się będzie w duchu wojen i kataklizmów. Ludzie sprawiedliwi zostaną ocaleni, natomiast grzeszni zostaną strąceni w piekielne otchłanie.

THEMES ANIMAL IN THE APOCALYPSE OF ST. JOHN

Summary

This article is a discussion on the symbolism of the animals that appear in the Apocalypse of St. John, and of the part they play. Motives of the Satan and the lamb have been analyzed in special way. There is also a reference to how the particular species of the animals of the Apocalypse evolved throughout the pages of the Old Testament. The reference is supported by properly chosen citations.

Słowa kluczowe: apokalipsa, fauna, symbolizm, św. Jan

Keywords: apocalypse, fauna, symbolizm, St. John

BIBLIOGRAFIA

PODMIOTOWA

Św. Jan, *Apokalipsa*, przekł. Cz. Miłosz, Kraków, 1998.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, red. Benedyktynów Tynieckich, Poznań 2014.

PRZEDMIOTOWA

Feuillet M., *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006.

Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.

Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2008.

Hoffsummer W., *Leksykon dawnych i nowych symboli*, Kielce 2001. Martuszevska A., *Literacka symbolika zwierząt*, Gdańsk 1993.

Karczewski M., *Teologiczna wizja Szatana w Apokalipsie 12, 3–17*, „Studia Warmińskie”, R. 41–42: 2004–2005, s. 242–246.

Kobielus St., *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 2002.

Ruyken L., *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, Warszawa 2003.

Szczepanowicz B., Mrozek A., *Atlas zwierząt biblijnych*, Kraków 2007.

⁴² Zob. Rdz 3,1–15.